

לכבוד הרה"ג רבי גמליאל בהרא"ד רבינוביץ שליט"א

בדבר שאלתו: **בחור התארס כעת ונהיה בעוד חודשיים בן עשרים שנה, והנה כידוע מהגמרא שיש ענין להתחתן לפני שנהיה בן עשרים שנה. השאלה כעת, האם לקבוע החתונה מידי לפני גיל העשרים.**

כמובן שיהיה החתונה עם פחות אנשים בגלל הוראות ממשד הבריאות בגלל הקורונה. וכן אפילו בחתונה קטנה, יש עדיין חשש שידבקו אחד מהשני חלילה וחס, או לקבוע החתונה לחורף הבא, אפילו שיהיה אחרי שנהיה החתן בן עשרים שנה, אולם תהיה חתונה גדולה ומכובדת בלי שום חשש שידבקו אחד את השני עם הקורונה חס ושלום, ע"כ שאלתכם.

תשובה: א] קידושין כ"ט ב', בן עשרים שנה ולא נשא אשה, כל ימיו בהרהורי עבירה, וכן תנא דבי ר' ישמעאל, עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כ' ולא נשא אומר תיפח עצמותיו. אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי הוי נסיבנא בארביסר הו"א לשטן גירא בעינך. וצ"ע מהו גיל כ' האמור בזה. דאם מתחייב בנישואין ופו"ר בהיותו בן דעת ומחויב במצוות, א"כ יתחייב בזה בגיל י"ג, ואם אזלינן בתר הזמן הראוי לקידושין, הרי אמרו רז"ל במסכתא אבות דבן י"ח לחופה, ומאי שייטא לגיל עשרים. וכבר עמדו על מדוכה זו רבים מן המפרשים, יעויין במעשה רקח ובחלקת מחוקק אבהע"ז סי' א' סק"א ובחקרי לב אבהע"ז סי' א' ובריש ספר חשבונו של מצוה להאדר"ת ז"ל, והעולה מדבריהם דגיל כ' עניינו עונשי שמים המוטלים על האדם רק בגיל זה, והגאון חיד"א בפתח עינים בקידושין שם נקט כך: "בן עשרים הוא בר עונשין ואז מתגבר עליו היצר הרע ללכודו לצוד את נפשו לקחתה, וכל קבל דינא יהיה נכון לרדוף את רודפו לקיים המצוות ולימוד התורה". ובזה פירש מאמר התנא באבות "בן כ' לרדוף". ואכתי יש להבין טובא אמאי דוקא הכי מצינו מימרא זו ולא גבי שאר חיובי תורה, וביחוד חיובים שאינם מסורים לבי"ד אלא לשמים, וצ"ע. ובשלמא להחיד"א הדברים מובנים, אך לטעם דעונשי שמים יל"ע אמאי דוקא הכי נקטינן זה.

ב] כתב הרמב"ם (אישות טו, ב) וז"ל: כיון שעברו כ' שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה. והקשה החקרי לב אבהע"ז סי' א' דצ"ע דהא כיון דבידו לקיים העשה עד שימות, נמצא שמבטל העשה רק בשעת מיתתו וכדק"ל בלאו הניתק לעשה, כגון באונס שגירש, שאינו לוקה כי אם כשמת, דאין בידו לקיים וכבר"מ נערה בתולה א' ז'. וס"ל להחקרי לב דאה"נ וכוונת הר"מ דמבטל עשה רק כשמת ואין בידו לקיים עוד המצוה, ורבותא קמ"ל דקודם עשרים אם מת ולא קיים, אינו נענש כשביטל העשה, עיי"ש. וצ"ת דלא משמע כן משיגרא דלישניה דהר"מ ובפשטות כוונתו דאין זה רק כשיהוי עשה אלא כביטול עשה כפשוטו, וצ"ע.

ג] ובחקרי לב שם הקשה אמאי בקיום עשה דפריה ורביה וכתר דמילה לא מהני חזקת חי,

דמדין חזקת חי א"צ לקיימם מיד וגם אם מתו לבסוף לא ייענשו, כיון דחזקה מדברי תורה וכל ספק אוקי אחזקתיה, וא"כ אמאי כשמת בלא מילה נקיט הרמב"ם (מילה א, ב) דמחייב כרת. וכן יש להקשות אמאי אמר הנביא לחזקיה דהתחייב מיתה על שלא קיים פו"ר, והרי יכול עדיין לעשותה. וכ' החקרי לב דאדרבה ומהא דמצינו חיובא בהאי עשה מוכח דכה"ג לא סמכה תורה על חזקת חי דיליה, דאל"כ שוב לא יקיימוה לעולם ויסמכו על חזקת החי. וע"כ י"ל דכל יום שאינו נושא אשה עובר ומבטל עשה דפו"ר. אך אם לבסוף נשא אשה והוליד בנים, שוב קיים העשה ומ"מ נענש בידי שמים על הזמן שעבר וביטל העשה, ואם מת מבטל לגמרי המ"ע, עכתו"ד. ועדיין יש מקום לשאול בזה אמאי באמת לא מהני חזקת חי, ואכן מי יימר דבהא דצוותה תורה על העשה, הוא להורנו דליתא לחזקת חי, דשפיר י"ל דדיברה תורה בהחפצים לקיים המ"ע גם לולי עונש כרת וכו', וצ"ע.

ד] ועוד אבוא העיר"ה דהנה לדעת כמה ראשונים התחייבו בני נח עד מתן תורה במצות פו"ר, עיי' תוס' חגיגה ב' ב' ובמל"מ מלכים פ"י ה"ז ובשאלות שאילתא קס"ה. וא"כ צ"ת אמאי לא מצינו כלל שהאבות הקדו' ושבטי י-ה הקפידו להינשא עד גיל כ', וכמאמר הש"ס דעד גיל כ' יושב הקב"ה ומצפה וכו', והוא הלכה בהלכות פריה ורביה, וכאמור בני נח ג"כ נצטוו במצוה זו קודם מתן תורה. ובמפרשים האריכו למענינם בהרבה דינים ומצוות שהאבות הקי' ובניהם קיימו או לא, ולא מצאתי שהרגישו בזה, דלכאורה הוא לתא דפו"ר ולכאוי' חמיר טפי משאר חיובים דרבנן שקיימו, וכדברי הש"ס דקיימו גם עירובי תבשילין, כנודע. וצ"ת. וביחוד קשה זה להר"מ דלקמן שנקיט החיוב משום פו"ר.

ה] והנראה בכל זה ובהקדם דקדוק בדברי הר"מ. דהרמב"ם (אישות טו, ב) כתב וז"ל: "האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו, מבן שבע עשרה. וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתיירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה", עכ"ל. ויש לדקדק טובא שבגמ' בקידושין נאמר שנישואין עד גיל כ' ענינם משום הרהורי עבירה ואילו הרמב"ם כלל לא הזכיר ענין זה, וצ"ת.

וע"כ י"ל דלאמיתו של דבר מתחייבים במצות פו"ר החל מגיל י"ג, וככל התורה, [או דנימא דמתחייבים בה רק בגיל י"ח, עפ"ד באבות דבן י"ח לחופה. והיינו שחז"ל ברוחב בינתם הבינו אל נכון מתי השיעור הנכון להינשא, וכמש"כ האדר"ת ז"ל בס' חשבונות של מצוה הנ"ל, דהתורה דרכיה דרכי נועם וע"כ לא חייבו נער בן י"ג להינשא ולהכנס לשוק חיי הנישואין] והיא מצוה שמתחייבים בה בכל רגע. אמנם מאחר ואפשר לקיימה גם לאחר מכן, להכי לא חייבו כל אדם לקיימה מיד בהגיעו למצוות [או לגיל י"ח] ואיפשרו לו להמשיך ולבנות את חייו, כדי שיבנה בית ויטע כרם וכו' ואח"כ ישא אשה, כדברי המעשה רקח, או שישתלם בתורה. אך כשהגיע לגיל שאיכא ביה חששא רבתא מהרהורי עבירה, אזי כה"ג לא התירו לו להמשיך בשגרת חייו וממילא חזר וניער חיוב פו"ר דיליה. ולפי"ז הא דאמרו חז"ל דאם לא נשא אשה עד גיל כ' כל ימיו שרוי בהרהורי עבירה, אין ז"פ שמשו"ה מתחייב לישא אשה,

כדי להנצל מהרהוריו. אלא דכל הא דהתירו להשהות המצוה, הוא דוקא כשיצא ע"כ בשכרו ומשתלם בתורתו או בהכנה לבניית ביתו. אך כשע"י שהייתו מהרהר בעבירה וכו', שוב מתחייב במצוה דפו"ר.

ו] ובפי' רבנו חננאל בקידושין שם ביאר מש"כ שם דהא לן והא להו, דהא לן היינו אגן המהרהרים בעבירה רח"ל, והא להו היינו בני בבל השקועים בתורתם ואינם מהרהרים, עכ"ד. ולדברינו פירוש הדבר הוא דכיון ואיכא חסרון הנ"ל, אזי שוב חוזר וניעור חיוב פו"ר וע"כ חייבים לקיימו השתא בלא שיהוי כלל.

וברמב"ם שם ה"ג כתב: מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עוון. והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, עכ"ל. ולפימשנ"ת הלכה זו דהוא שלא יצרו וכו' אינו ענין צדדי, אלא דבכה"ג שוב לא הותר לו לדחות את מצות פו"ר (או לא לקיימה כלל, בגוונא דכעין בן עזאי, ולקמן יתבאר) ונחשב למבטל עשה דפו"ר בכל רגע, וכמשנ"ת.

ז] ולפי"ז מחזור שפיר אמאי אפשר לשהות במצוה עד גיל כ', דלאחר מכן יהיה בהרהורי עבירה כל ימיו ויצא שכרו בהפסדו וממילא נאסר לו להשהות מצות פו"ר. ובזה א"ש אמאי כה"ג ליכא חזקת חי וכקושית החק"ל, דחזקת חי מהני רק באופן דבעינן לקיים המצוה פעם אחת או בכל רגע שיתאפשר. אך בנדו"ד חייבים במצוה זו בכל רגע ורגע, ומה דשרי לדחותה אי"ז מפני שאפשר לקיימה לאחר מכן, אלא מפני שגדול הרווח שבדחיה, מההפסד המצוי בנישואין בגיל מוקדם. וממילא ל"ש דהחזקת חי מורה שלא ימות וידחנה, כיון שמחויב לקיימה השתא הכא, לולי השהוי הנ"ל. וע"כ ג"כ לא נקיט הר"מ ענינא דהרהורי עבירה, כיון שהחויב לישא עד גיל כ' הוא משום חובת פו"ר ולא משום הרהורי עבירה, וכנ"ל. ועפ"ז נתבאר לן דהא דיושב הקב"ה ומצפה וכו' היינו רק משום חסרון דהרהורי עבירה או שאר מניעות הבאות באי נישואין, אך כשליכא האי חששא, וכמש"כ הר"מ דמי שאין יצרו מתגבר עליו וכו' וכדברי הר"ח גבי הא לן והא להו, ממילא שפיר אי"ז חסרון במצות פו"ר, דשפיר אפשר להשהותה. וע"כ האבות הק' והשבטים דחו מצוה זו.

ח] ונראה בזה באופן אחר, ואולי נחשב כדרך הפלפול. דהנה כ' הרמב"ם שם הט"ז וז"ל: "אע"פ שקיים אדם מצות פריה ורביה, הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם. וכן מצות חכמים היא שלא ישב אדם בלא אשה שלא יבוא לידי הרהור", עכ"ל. ומקורו טהור מדברי ר' יהושע ביבמות ס"ב ב' דנשא אדם אשה בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך". ולפי"ז נתבאר לן דמצות פו"ר אין עניינה רק בקיום העולם ע"י לידת בן ובת, כדקי"ל כב"ה. אלא דהאדם מצווה, עכ"פ מדרבנן, לעסוק במצוה זו כל חייו כפי כוחו. וע"כ יש לחדש דאם נתחייבנו במצוה זו רק להוליד בן ובת ותו לא, שפיר היה אפשר לקיימה בגיל מאוחר, וע"פ ראות עיני האדם ולימוד תורתו. דדבר זה יוכל להתקיים שפיר אף מאוחר מגיל כ'. אך אחר

שנתבאר לן דגדר המצוה הוא דאף דיוצא ידי חובתו הבסיסית בבן ובת, עדיין מחויב להתעסק בפו"ר בכל ימיו כפי עונתו וכוחו, אזי ליתא לשאלת החקרי לב דנאמר דאיכא חזקת חי וייפטר מקיום המצוה. והוא דמפני דמצוה זו צריכה להתקיים בכל הזמן ומאי שייך לומר שמשום חזקת החי יעשנה אח"כ, כאשר מצווה לעשותה כעת, השתא הכא.

ועפ"ז שפיר מיושב אמאי האבות הק' ובניהם אחריהם שבטי י-ה לא הקפידו להינשא קודם גיל כ', אף דק"ל דכל הנישא אחר גיל כ' מבטל עשה וכמש"כ הר"מ. דלדברינו הא דמחויבים להזדרז בקיום המצוה היינו אחר שחז"ל עיגנו מדברי סופרים את המצוה ואמרו דמחויבים להתעסק בה בכל חייו, אף לאחר שקיים המינימום ההכרחי של לידת בן ובת. אך קודם לחיובא דרבנן זה, היינו בחובת פו"ר מהתורה ובמה שנצטוו בני נח קודם מתן תורה, מצווים רק במינימום של לידת בן ובת ובכה"ג שפיר אפשר לקיימו בגיל מאוחר טפי וע"כ לא הקפידו בזה האבות הק' והשבטים, אף שנצטוו בפו"ר דהולדת בן ובת, ודו"ק. (והא דלא קיימו הדין דרבנן, בזה כבר נודעו ד' הנפה"ח שקיימו המצוות לפי שרשיהם ואכמ"ל). ואף דענין זה הוא דין דרבנן ופו"ר מהתורה. מ"מ מצינו כן בכמה דוכתי שאי קיום החיוב דרבנן גוזר ומשליך על עצם החיוב דאורייתא. ודוגמא לזה עצם חיוב תפילה מהתורה אחר תקנת ג' תפילות מדרבנן, ע"י פרמ"ג בפתיחה כוללת ובאבי עזרי ריש הלכות תפילה.

ט] ואם כנים הדברים נוכל להעמיס בזה פי' בדברי הר"מ. דהנה הר"מ פתח את הלכות פו"ר (בפס"ו מאישות) בהלכה זו, וז"ל: "האשה שהרשתה את בעלה אחר הנישואין שימנע עונתה, הרי זה מותר. במה דברים אמורים, בשהיו לו בנים, שכבר קיים מצות פריה ורביה. אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים, מפני שהיא מ"ע של תורה שנאמר פרו ורבו", עכ"ל. ובהלכה ב' כתב: "האיש מצווה על פריה ורביה, אבל לא האשה. ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו וכו' וכו' ", עכ"ל. והדקדוק עומד ועולה מאליו, אמאי פתח בהלכות פו"ר בדין צדדי לכאורה שמחילת אשה על עונתה מועלת, קודם שהחל בעצם דיני פו"ר אשר התחילם בה"ב ואילך.

והמגיד משנה התקשה כפה"נ בשאלה זו וכתב: "ביאר רבנו שמצות עונה ומצות פריה ורביה הם ב' דברים ואין זו תלויה בזו, ופשוט הוא", עכ"ל. והגם שדבריו נכוחים טובא, עדיין יש קצת להרהר בזה דגם אחר דבריו היה לו להר"מ להתחיל מה"ב, וכנ"ל.

ועוד קשה, וכפי שהקשו הבית שמואל והט"ז אבהע"ז סי' א וברכ"י וישוע"י שם, דהרי האיש צריך לקיים ו"לערב אל תנח ידך" ומה מועילה מחילה בזה. ובמעשה רקח ביאר דאה"נ והכא איירי לדין דאורייתא, אך מדברי סופרים חייב גם בחיוב זה ד"לערב אל תנח". ואם כן הוא, זה קשה טפי, דמה דוחקיה דהר"מ לנקוט הלכה זו בריש הלכות פריה ורביה, וביותר שהלכה זו אינה קיימת אחר דאיכא דין דרבנן ד"בערב אל תנח", וצ"ע.

ולדברינו א"ש, דהר"מ נקיט את גדר חיוב פו"ר בהלכה זו, והוא דמעיקר הדין אנו מצווים להוליד בנים ותו לא, ולאחר שהולדנו בנים כשיעור שקבעו חז"ל, שוב נתקיימה מצות פו"ר,

ויתר ההמשך בזה הוא רק משום מצוה אחרת, מצות עונה, וא"כ ה"ה גדר המצוה וחובתה הבסיסית, ולכן נקטה הר"מ בריש הלכות פו"ר. אמנם אכתי קשה דלפ"ד אדרבה היה לו להר"מ לנקוט דינא ד"בערב אל תנח" בריש דברי הלכותיו, כיון דלפימשנ"ת רק מפני דינא ד"בערב" והחובה להתעסק תמיד במצוה זו, בעי' להינשא עד גיל כ', וצ"ע.

[י] ובדינא דבן עזאי, דמי שחשקה נפשו בתורה פטור מפו"ר, (והר"מ נקיט לה לדינא דהוא הדין לכל אחד שחשק נפשו בתורה והרא"ש ס"ל לכל אחד אפשר לעסוק יותר בתורה, אך עדיין צריך להינשא בזמן שהוא, עי' בהגה"מ). הנה המפרשים דשו ביה דלכא' בת"ת לא מצינו דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועי' בקובץ הערות ביבמות אות ת"ע דביאר הגרא"ו דחשוב כאנוס כששקוע וטורח בתלמודו, ועיין בזה.

והנה כתבתי במק"א דקיום מצוה שעל ידה יפסיד כליל את קיום שאר המצוות, אין צריך לקיימה, דהוי כמו דמצינו דא"צ להוציא הרבה מממונו עבור מ"ע דא"צ להתרושש מנכסיו עבור מ"ע. וכע"ז מצינו בפוסקים דא"צ לעלות לא"י כשעיי"כ ייקפח פרנסתו ויושפל מצבו הרוחני, וכן מצינו בכו"כ דוכתין. ולפ"ז שפיר י"ל דאדם שרוממות רוחו וחשקת נפשו בתורה גבוהה היא כבן עזאי, ובכה"ג יופחת לימוד תורתו ע"י קיום מצות פו"ר ונשיאת עול אשה, להכי לא חייבוהו להפסיד כל עולמו וסדרי תורתו לצורך קיום מצוה אחת דפו"ר. והוי כעין הא דמדייקים בדברי הר"מ בפ"ג מת"ת ה"ד ד"היה לפני עשיית מצוה ותלמוד תורה, אם אפשר למצוה להיעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו, עכ"ל. ודייקנן מיניה דהא דשרי לבטל מן התורה לקיום מצוה הוא דוקא כשיוכל לחזור לתורתו, אך אליה לא. ומ"מ זה דוקא במ"ע דפו"ר, אך כשיצרו מתגבר עליו ואיכא חששא שיעבור על איסורים מחמת זה והרהורי עבירה קשים וכו', אזי לא יכול להתבטל מפו"ר. דגבי איסור חייבים ליתן כל ממונו. וה"ה בנדו"ד. ושוב שמחתי לראות דברים מפורשים בשו"ע הגר"ז הלכות ת"ת פ"ג ה"א ובקו"א שם ס"ק א.

ולפ"ז י"ל דבזה נחלקו הר"מ והרא"ש האם אפשר להתבטל לגמרי מפו"ר משום ת"ת, דכן ס"ל להר"מ. אך להרא"ש אית ביה קצבה ובסו"ד צריך להינשא ולקיים פו"ר. די"ל דהרא"ש לא ס"ל להאי כללא ד"ויחזור לתורתו", דמבטלים ת"ת רק באופן שיוכל להמשיך לאחר קיום המצוה באותה מתכונת תלמודו שהיה בה קודם נישואיו. וס"ל דכל הא דהותר, היינו רק לדחות זמן המצוה דפו"ר. אך לא התירו שלא יקיימנה כלל בהמשך חייו, ודו"ק.

כל זה כתבתי מקדמא בעצם דין נשיאת אשה לפני גיל עשרים, ולענין שאלת כת"ר וז"ל: בחור התארס כעת ונהיה בעוד חודשיים בן עשרים שנה, והנה כידוע מהגמרא שיש ענין להתחתן לפני שנהיה בן עשרים שנה. השאלה כעת, האם לקבוע החתונה מידי לפני גיל העשרים.

כמובן שיהיה החתונה עם פחות אנשים בגלל הוראות ממשרד הבריאות בגלל הקורונה. וכן אפילו בחתונה קטנה, יש עדיין חשש שידבקו אחד מהשני חלילה וחס, או לקבוע החתונה לחורף הבא, אפילו שיהיה אחרי שנהיה החתן בן עשרים שנה, אולם תהיה חתונה גדולה

ומכובדת בלי שום חשש שידבקו אחד את השני עם הקורונה חס ושלוס, ע"כ שאלתכם.

הנה :

א) מי יימר לן שבחורף הבא כבר יתאפשר להתחתן בחתונות גדולות. אין זה אלא משאלת לב. אך ככל הנראה, כל עוד לא ימצאו חיסון לנגיף הקורונה, הרי הוירוס ימשיך ללוות את העולם. ומי יודע אתנו עד מה, והכל בידי שמים, ומי יודע מה יילד יום, ואין הנבואה ניתנה וכו'.

ב) לא מצינו שדוחים נישואין בכל גווני לצורך חתונה גדולה. ומצינו שנישאים בעשרה, ולא מצינו בזה ענין של "ברוב עם" כה גדול ומיותר וכדו'. ואדרבה, עידן וירוס הקורונה גרם לאנשים להסתפק במועט ולהינשא בחתונות שמחות ומאושרות, אך מצומצמות יותר, כפי שנהגו אבותינו מקדמא דנא, וריבוי ההוצאות והמוזמנים אך למותר הוא. ואבותינו נישאו עם הרבה פחות ממאה איש בחתונתם, וחיו בשמחה ובטוב לבב כל חייהם.

לכן ודאי שיתחתן כעת בחתונה מצומצמת. וע"פ הוראות משרד הבריאות אפשר להינשא כעת עם מאה איש, ומאה איש אלו יכולים להתחלף במהלך החתונה. כך שחתונה עם מאתיים- שלש מאות איש היא חתונה משובחת, וכמובן כמובן שמצד ההלכה עדיף להינשא לפני גיל כ', ואם ינהגו ע"פ ההוראות המקובלות, שיגיעו מכוסים במסכות הפנים והאף, אזי אין כמעט חשש הדבקה, ושומר מצוה לא ידע רע.

בברכת מזל טוב

שמואל ברוך גנוט